

8. Fernanades L. Nationalizing 'the global' media images, cultural politics and middle class in India, in *Media // Culture and Society*, Volume 22, No. 5, 2000. – P. 611 - 628.
9. Медведева Е.В. Рекламная коммуникация / Е. Медведева. - М.: Едиториал УРСС, 2003. - 277 с.
10. Анашкина Н. А. Рекламный образ / Н. Анашкина. - М.: Юнити-Дана, 2010. - 176 с.
11. Андреева Ю. В. Миссия и идеология современной рекламы: концепции, технологии, стратегии эффективности/Ю.Андреева. - Казань: Центр инновационных технологий, 2006.-356 с.
12. Тучкова В.В. Современная семья в зеркале российского телевидения // *Электронный научный журнал «Медиаскоп»*, №2, 2012. – С.13 – 21.

Балташева Д., Ю-20-4 тобының студенті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті
(*Ғылыми жетекшісі – Уразбекова Д.У.*)

ҚАЗАҚСТАННЫҢ СОЛТҮСТІК ӨНІРЛЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ЖӘНЕ БАСҚАТІЛДЕРДІҢ ӨЗАРА ҚАРЫМ- ҚАТЫНАСЫ

Әртүрлі халықтардың өз ана тілін дамытуға деген этникалық қажеттілігі, сөйлейтіндердің сандық көрінісіне қарамастан байқалып отыр, өйткені адамдар ана тілін білу арқылы өзін өз ұлтына сәйкестендіреді. Ал түрлі этностар мен этнос өкілдерінің бұл мүддесі Қазақстан Республикасының тіл саясатының негізі болып табылады. «Мемлекет Қазақстан халықтарының тілдерін оқып-үйрену мен дамыту үшін жағдай жасауға қамқорлық жасайды» [2, б. 6]. Тілдерді дамыту арқылы қоғам мүшелерінің тілдік егемендігіне қол жеткізу – Қазақстанның тіл саласындағы мемлекеттік идеясы. Ол азаматтың бірнеше тілді, соның ішінде мемлекеттік тілді меңгеруінен көрінеді.

Солтүстік облыстар – мемлекеттік тілді енгізуде жағдайы қиын өңірлер. Қазақстанның лингвистикалық жағынан күрделі аймақтары мыналарды айтуға болады: - қазақ халқының үлесі (46,3%) ұлттық деңгейден төмен көпұлттылығы жоғары (90-нан астам ұлт) сипатталатын аймақтарды. орташа (63,1%), мұнда әрбір екінші тұрғын қазақ тілінде сөйлейді, сонымен қатар орыс тілінде сөйлейді;

Орыс халқының үлесі жоғары аумақтар – 1885605 адам (38,4%) және қазақ тілін меңгергендердің төмен пайыздық көрсеткіші (бар болғаны 11-15%, оның 88,3% нашар сөйлейді); - тұрғындарының 753 239-ы (15,3%) әртүрлі этностарға жататын, өкілдерінің басым көпшілігі ана және мемлекеттік тілдерді нашар меңгерген елдің бөлігі. Полиэтностылық факторы, ең бастысы, қазақ емес ұлттар арасында мемлекеттік тілде сөйлейтін және ана тілінде сөйлей алмайтын қазақтардың пайызының төмендігі тілдік ахуалдың күрделенуіне алып келеді [4].

Солтүстік өңірінің әлеуметтік-коммуникативтік жүйесінде (ӘКЖ) кәсіптіліктің алуан түрлері ұсынылған. МБЖ негізгі құрамдас бөліктерінің бірі қазақ және орыс тілдері болып табылады. Қазіргі тілдік жағдай орыс тілінің басқа тілдерге күшті ықпалымен сипатталады.

Бұл әсіресе лексика деңгейінде айқын көрінеді. Орыс тілінен және ол арқылы шетел сөздері мен терминдерінен енген сөздер басқа тілдерге қарағанда басым, мысалы, әртүрлі тілдердің жалпы сөздік құрамына келесі санының элементтері кіреді: 1) әлеуметтік- саяси және халықаралық өмір (декларация, конвенция, миссионерлік, дипломатия); 2) жаратылыстану, техникалық, әлеуметтік ғылымдар (химия, физика, экономика, технология); 3) өнеркәсіп және ауыл шаруашылығы (мелиорация, ветеринария, агрономия); 4) тұрмыстық, киім-кешек, аяқ киім және т.б. (костюм, кроссовка); 5) халық өнері (балалайка, түймелік баян, гитара, музыкант) т.б.

Орыс тілінің қоғамдық өмірдің әртүрлі салаларындағы басқа этностардың тілдерімен тығыз қарым-қатынасы, қазақ ұлтының және басқа этностардың көптеген өкілдерінің орыс тіліне енуі болды және жалғасуда. Оған, ең алдымен, тілдің ең ұтқыр және өткізгіш деңгейлері болып табылатын сөздік, терминологияны дамытып, байытуда айтарлықтай әсер етеді. Бұл әсіресе тікелей байланыстар деңгейінде айқын көрінеді. Көбінесе қазақтардың орыс және басқа ұлт өкілдерімен күнделікті қарым-қатынасында.

Зерттеліп отырған аймақтың, әсіресе халқының басым бөлігі қазақтар тұратын аудандарының тілдік байланысы қазақ тілінің ықпалы тек орыс тілінің биллингтерінде ғана емес, басқа ұлт өкілдерінің де ықпалында екенін көрсетеді. өте маңызды. Ұзақ мерзімді қарым-қатынас процесінде қабылданған ең көп тараған қазақшылдықтарды келесі семантикалық категориялармен байланыстырады:

1) топонимдердің жалқы атаулары (Екібастұз, Ақсу, Қараоба, Құрғұл); 2) табиғи шындықтар, жануарлар дүниесі (жұт, тақыр, қасқыр, құсқар); 3) әлеуметтік және әкімшілік терминология (әкім, бастық, облыс, ауыл); 4) әдет-ғұрып, салт-дәстүр (сабантой, наурыз, қазақша-күрес); 5) культтік терминология (құрбан-байрам, айт, ораза, шариғат); 6) күнделікті өмір шындығы (бешбармақ, қымыз, қуырдақ, қазы); 7) эмоционалды экспрессивті лексика (қалымшық, барымтач, рахмет, сәлем) Қазақ тілінен алынған бұл сөздердің барлығын екі аспектіде қарастыруға болады: функционалдық, яғни. тілдердің ең белсенді әрекеттесетін функционалдық аймақтарын, олардың аумақтық, әлеуметтік және кәсіби диалектілерін анықтау тұрғысынан да, тиісті лексикалық терминдер тұрғысынан да, т.б.

Тілдің даму дәрежесіне қарай, олардың таралуына сәйкес қазіргі заманғы белгілі бір функционалдық салаларда қолданылуы.

Орыс тілінің ғалымдары қазақ тілінен лексикалық қабылданулардың мынадай негізгі топтарын ажыратады:

1) орыс әдеби тілінің сөздігіне енгізілген лексика, терминология және номенклатура. Мұндай лексика орыс тілінің ғана емес, сонымен қатар көптеген басқа тілдердің қызмет ету салаларында кеңінен қолданылады: ақсақал, дастархан, жұт, жайлау, жігіт, бәйге, шапан, айран.

2) жалпы лексика - бұл белгілі бір аумақта ең көп тараған және орыс тілінде оның қызмет етуінің әртүрлі салаларында - облыстық баспасөзде, радио мен теледидарда, жергілікті авторлардың көркем әдебиет тілінде қолданылатын сөздер. , әлеуметтік-кәсіби диалектілерде, жергілікті орыс халқының сөйлеуінде және жергілікті халық өкілдерінің орысша сөйлеуінде: балық, кесешка, байпақ, қарағаш, кемпір, ата, апашка, қазақша-күрес, наурыз, той, тамаша, т.б.

3) облыстың белгілі бір елді мекеніндегі орыс және басқа тілдердің диалектілерінде қызмет ететін жергілікті аймақтық сөздер. Бұл сөздік негізінен күнделікті қарым-қатынас саласымен және кейбір кәсіптік салалармен байланысты: бузына (бузау), қунажина, құнаншығар, мұрындық, тұнтушка, қотыр, сүтница, қаржын, қашық, қармақ, текимет, байпақтар, дамбалдар, шалпектер, көлтермендер, соқыр, бишара, балапаншық, балашка, қызымқа, тамыр, байғазы, қармақ.

Талқылау

Әртүрлі елдерде және елдердің, дүние жүзінің аймақтарындағы қауымдастықтарда ұлттық тіл мәселелері оларда қалыптасқан тілдік жағдайға, мәдени дәстүрлерге және белгілі бір елге тән қоғамдық-саяси жағдайға байланысты әртүрлі шешіледі. Осыған қарамастан, барлық айырмашылықтарға қарамастан, көптеген ортақ сұрақтар мен оларды шешудің тәсілдері бар. Әлеуметтік лингвистикалық мәселелерді шешуде әртүрлі елдерде жинақталған оң тәжірибені Қазақстанда қолдануға болады, әрине, көшіруге емес, шығармашылықпен меңгеруге болады.

Модернизациялаушы елдердің тәжірибесі трансформация кезеңінде дамудың аумақтық ерекшеліктері қуатты жұмылдыру күшіне айналуы мүмкін екенін көрсетеді. Аймақтық жағдайлардың алуан түрлілігін шебер пайдалану мемлекеттің жалпы тілдік стратегиясына икемділік бере алады. Сонымен қатар сарапшылар өңірлік қоғамдастықтардың жүріп жатқан процестердегі рөлі мен қатысуын күшейту әзірленген шаралар мен оларды жүзеге асыру тетіктерін тиімдірек етеді деп санайды.

Тіл дамытудың әмбебап үлгілері жоқ. Әрбір мемлекет тарихи дамудың белгілі бір кезеңінде әртүрлі тілдік және экстралингвистикалық факторларды ескере отырып, тіл саясатының мақсаты мен мазмұнына сүйене отырып, өзіндік үлгісін жасайды. Қоғам моноэтникалық немесе көпұлтты болуы мүмкін. Мемлекеттегі тілдік ахуал көп жағдайда осы факторға байланысты. Әлемде әртүрлі әлеуметтік жүйесі, әртүрлі идеологиясы бар 200-ден астам мемлекет бар.

Мемлекеттердің басым көпшілігі көпұлтты. Жапония, Англия, Франция сияқты елдер моноэтникалық болып жіктелсе де, оларда әртүрлі ұлт өкілдері де тұрады. Іс жүзінде «таза» бір ұлтты мемлекеттер жоқ. Ал елдердің көпшілігі көп ұлтты болғандықтан, оларда тіл мәселесі бар. шешуді қажет ететін көп немесе аз дәрежеде. Бұл мәселе біздің мемлекетіміздің де алдында тұр, өйткені «Қазіргі таңда Қазақстанның жаңа қоғамдық-саяси шындығы еліміздің көп ұлтты халқының сұранысына жауап беретін, тілдік, демографиялық және саяси жағдайдың ерекшеліктерін ескеретін тіл саясатын жүзеге әкелуіне қажет. Әр ел өзінің ұлттық ерекшеліктерін ескере отырып, тіл саясатының өзіндік үлгісін қалыптастыратындықтан, көпұлтты Қазақстанда тұратын барлық этностар мен ұлыстардың тілдерін дамытуға бағытталған, түбегейлі жаңа негізде белсенді тіл саясаты әзірленді. . Дегенмен, Қазақстан аймақтарының қалған тілдік біркелкілігі оның толыққанды тіл дамуына барған сайын елеулі әсер етуде. ргізуді талап етеді» [5, 11 б.].

Ал әр ел ұлттық ерекшеліктерді ескере отырып, тіл саясатының өзіндік үлгісін қалыптастырады, барлық этностар мен ұлыстардың қазақ тілдерін дамытуға бағытталған түбегейлі жаңа негізде белсенді тіл саясаты әзірленді. Дегенмен, Қазақстан аймақтарының тілдік біркелкі еместігінің сақталуы оның көп қырлы лингвистикалық дамуында көрінеді.

Қазақ-орыс, орыс-қазақ қостілділігін дамыту және өзара байыту тұрғысынан белгілі географ, қазақ халқының өмірі мен мәдениетін зерттеуші Григорий Николаевич Потаниннің өмірі мен шығармашылығының зерттелмеген қырлары үлкен қызығушылық тудырады. Павлодарға жақын жерде казак ауылында дүниеге келген, тұрғындары жергілікті халықпен тығыз араласып, оның тілін жақсы білетін Н. Потанин қазақ ауыз әдебиетіне үлкен қызығушылық танытты, мақал-мәтелдер жинады. Бұқар жыраудың қазақ тілінде жазылған поэтикалық шығармалары да қолжазбаларында сақталған. Осы және басқа деректер, сол кездегі белгілі тұлғалар Ө.Бөкейханов, А.Байтұрсынов, М.Дулатов және басқалармен жеке байланыстар Н.Ф. Потанин қазақ тілін жақсы меңгерген, сондықтан ғалымның тілін, жазба мұрасын, халықтардың тілдік өміріне ықпалын жан-жақты зерттеу қазақ-орыс қостілділігі үдерісін зерттеуде маңызы зор.

Өңірдегі этностардың өмірі белсенді қарым-қатынас процесімен, әртүрлі байланыстармен, басқа тілде сөйлейтіндермен байланыспен сипатталады. Мұның барлығын қоғам тілдерінде көрсету мүмкін емес еді. Қазақтардың осы өлкеге қоныстанған түрлі этнос өкілдерінің мәдениеті мен тілінің элементтерін қабылдағаны сияқты, басқа этностардың тілдері де сол әсерді сезінді. Сонымен қатар, ол тілдің әр түрлі деңгейлерінде кездеседі, дегенмен әр тілдің екіншісіне әсер етуінің шекарасы мен сипаты әртүрлі.

Орыс тілінде сол немесе басқа объектіні, құбылысты, ұғымды нақты белгілеу үшін қолданылатын қазақизмдер осы аймақтағы орыс тілінің лексика-семантикалық жүйесін байытады, оның экспрессивтік мүмкіндіктерінің кеңеюіне ықпал етеді. Өңірде тұратын орыстар қазақ тілінің жеке сөздерін біліп қана қоймайды (бұрынғы орыс казактары бұл тілде еркін сөйлейтінін ескеріңіз), сонымен бірге бұл тілді бағалайды, оның қолданылуына бақылауды жинақтайды, оны ана тілімен салыстырады және қорытынды жасауға тырысыңыз.

Тілдердің өзара әрекеттесуі, өзара ықпалы, өзара бағы, ең алдымен, лексика-семантикалық деңгейде байқалады. Аймақтық позициялардан тілдік байланыстарды жан-жақты зерттеу көпұлтты Қазақстанның рухани өрлеуі мен дамуының өзекті мәселесі болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Конституция Республики Казахстан. - Алматы: Қазақстан, 2001. - 96с.
2. О языках в республике Казахстан // Основные законодательные акты о языках в Республике Казахстан. - Алматы: Юрист, 2004. - С. 5 –11.
3. Государственная программа функционирования и развития языков на 2011-2020годы // Основные законодательные акты о языках в Республике Казахстан. - Алматы:Юрист, 2011.
4. Перепись населения Республики Казахстан 2009 года. Краткие итоги. Агентство по статистике РК. Статистический сборник. Астана, 2010. –112с.
5. Концепция языковой политики Республики Казахстан // Основные законодательные акты о языках в Республике Казахстан. - Алматы: Юрист, 2004. - С. 11–17.

Бақытқызы Д., Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, филология факультеті, гр. КО-21, студент
(*Ғылыми жетекші: қазақ әдебиеті кафедрасының оқытушысы*)

МАҒЖАН ӨЛЕНДЕРІНДЕГІ СИМВОЛИЗМ

Қазақ әдебиетінің ірі өкілі Мағжан Жұмабаев шығармашылығында тамыр тартып жатқан әдеби үлгілердің бірі символизм екендігі белгілі. Олай болса, «Ақын Мағжанның символизмге айрықша ден қоюының сыры неде?»

Эстетикалық негіздері XIX ғасырдың 60–70-жылдарында Поль Верлен, Артюр Рембо, Стефан Малларме, Лотреамон сынды француз ақындарының шығармалары арқылы қалыптасқан символизмнің негізгі талаптарының бірі жаратылыс тылсымдарына түйсік арқылы бойлауға, түйсінгенін әрқайсысы өзіндік мән, идеяға ие поэтикалық символдар арқылы жеткізуге мүмкіндік беретін ақынның ой азаттығы болды.